

TAMASKO ISTVÁN.

(Szül. 1801. febr. 15., megh. 1881. jan. 27.)

I.

A tudománynak vajmi kevés hívéről mondhatni el azt, hogy a szellemi téren kifejtett tevékenysége még életében talált kellő méltatásra kortársainál. Előítélet, pártszenvédély, személyeskedés, vallás- és rangkülönbség, magánérdek — mind megannyi oka lehet annak, hogy valakinek érdemeit, míg él, el nem ismerik s kellően nem méltányolják.

„*Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus invidi.*“

Vagy *Horatius* fordítójával, dr. *Barna Ignác*czsal, szólva :

„*Mert míg él az erény, gyűlölt ;
Akkor csak keresett s drága, ha lavozott.*“

Csak miután a halál már kiragadta az illetőt az élők sorából és a sírhantot már buján nőtte be a fű: csak akkor illesztik végre az elismerés koszorúját a mohos hamvvederre; mert hiszen ő nincs többé, már nem áll senkinek útjában! — Azonban hányan vannak, kiknek még holtuk után sem jut osztályrészül az érdemlett elismerés, úgy hogy nevöket — a koszorús költővel szólva — „*a feledékenység éje borítja*“ méltatlanul! — S vajjon miért? — Azért, mert a tudománynak szentelt zajtalan működésök kortársaiknak tudomására nem jutott, nem találkozáván senki, ki még életökben fölismerete volna érdemeiket s azokat fönnen hirdette volna. — Hogy tehát az utókor megőrizhesse azoknak emlékét, kik a tudomány szolgálatában öszültek meg és működésökkel elismerésre és hálaára kötelezték

le magok iránt a jövő nemzedéket: már a jelenkornak is meg kell tennie kötelességét s nem szabad megengednie, hogy a haza előtt ismeretlen maradjon azon derekak neve, kik más vágyat nem ismertek, mint a nemes vágyak legnemesebbjét, t. i. a tudomány művelése által a nemzetnek művelését és emelését, kik tehát egész életükön keresztül híven küzdöttek azon zászló alatt, melyen a költőnek a következő — nagyot mondó — szavai ragyognak: „*Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!*“

Egyike azon derekaknak, kik nem érdemlik meg azt, hogy rajtok — *Vörösmarty* szavait használva — „*sűrű fellegek és a bús feledékenység koszorúatlan alakja lebegjen*“, f. é. január 27. elhunyt szanszkrit tudósunk is, kinek életét és működését ezennel híven előadni szándékozom.

Tamaskó Istvánnak bölcsőjét *Pozsonyban* ringatták, hol ugyanis 1801. febr. 15. született. Édes atyja egyszerű polgár-ember volt, ki — habár csakis keveset jövedelmező mesterségéből élt — gyermekeit tőle kitelhetőleg tisztességesen nevelte. Ha atyja vagy anyja a téli hosszú esteken a családi körben a bibliából egyet-mást hangosan fölolvassa, a kis István figyelmes arccal csüngött a felolvasáson és azon gyermekded elbeszélések és leírások, melyekben a könyvek könyve oly gazdag, már korán keltették föl a gyermekben a tudásvágyat. — Az olvasást hamar tanulta meg; saját édes atyja tanította rá és csaka zután küldötte nyilvános iskolába. Észfejlesztőleg hatott rá egy fiatal theologussal való együttléte is. Nálok ugyanis egy theológiát hallgató fiatal ember lakott, ki a tanulni vágyó gyermeknek sokat mesélgetett a természet három országáról és szívesen mutogatta neki a térképeken a világrészeket, országokat, hegyeket, folyókat, városokat stb. ¹⁾ — Első tanítói az ág. v. gymnasiumban *Bogsch János* és *Baader Frigyes* voltak. Tizenhárom éves korában szülői őt a *Komárom* melletti *Ácsra* küldötték a magyar nyelv megtanulása végett. *Istvánunk* egy év múlva megmagyarosodva

¹⁾ Ezen theologus senki más, mint *Stromszky Ferencz Samuel*, ki 1861. mint a pozsonyi ev. hitközségnek superintendense halt meg. Ennek fia *Tamaskónak* legidősb leányát vette nőül.

tért vissza szülővárosába. A gymnasium befejezése után két évig theológiát hallgatott. A hittudományi folyamatokban tanárai voltak: *Zsigmondi Samu*; a héber nyelvben jártas *Kovács-Martiny Gábor*, ki *Tamaskóban* a héber nyelv iránt oly előszeretettel keltett, hogy ebbeli ismereteinek gyarapítása és tökéletesítése végett még külön órákat is vett egy rabbinusnál; a latin nyelvnek alapos ismerője, *Gross János*; ¹⁾ az agg *Stanislaides Dániel*; *Bilnicza Pál*, a superintendens; végre a jeles német nyelvész, *Schröer Gottfried*, kinek vezetése alatt *Tamaskó* a német verselésben is gyakorolta magát. E versgyakorlatoknak egyik gyümölcse *Tamaskónak* „*Humanitüt*“ című költeménye is volt, melyet egy iskolaünnepély alkalmával fölolvastott, s melyet *Pauer*, az akkori városkapitány, a „*Pressburger Zeitung*“ban is közölt.

Az 1821/22. tanévben az ág. hitv. lyceumban az első osztálynak tanszéke megürülvén, az akkori rector, *Zsigmondy Samu*, *Tamaskót* bizta meg ezen osztályban a tanítással. *Tamaskó* oly lelkiismeretesen járt el e hivatalában, hogy tanítványai az év végén az iskolaelüljáróság közmegelegedésére állották ki a vizsgálatot. Ez időtájban házinevelő is volt *Graenzensteinnél*, tanítván ugyanis ennek széptehetségű fiát, ki később magyar kir. államtitkárrá lett.

1822. *Tamaskó* theologiai tanulmányainak folytatása végett *Bécsbe* ment. Az akkori kormány ugyanis a protestans ifjakat féltette a külföldi levegőtől s azért atyailag megtiltotta nekik a külföldi egyetemek látogatását. Kárpótlásul a kormány 1821. Bécsben egy prot. theol. facultást léptetett életbe, melynek igazgatója *Wächter János*, a kitűnő hitszónok, volt. Az *exegesis-t* *Wenrich János* tanította, kit tudományáért tanítványai nagyra becsültek s kit, az irodalmi téren szerzett érdemeiért, utóbb a bécsi császári tudományos akadémia tagjává avatott. — *Tamaskó* másfél évig tartózkodott Bécsben; ezen idő lefolyta után *Bilnicza Pál* (superintendens) ajánlatára *Nógrád* megyében, *Surányban*, *Sréter József* földbirtokosnál nevelő lett. *Sréter*

¹⁾ *Pozsonyban* az „*Irgalmas barátok terén*“ álló kútnak gránitoszlopán levő latin fölírat *Gross*tól van.

maga igen művelt és sokat olvasott ember volt; különösen kedvelte a bölcséletet, melylyel az akkori magyar nemesség közt vajmi kevesen foglalkoztak. *Sréter* figyelemmel kísérte a magyar irodalom terén az íróvilágnak akkori küzdelmeit is és olvasta az időnként megjelenő legújabb magyar irodalmi termékeket, habár ezeknek megértése neki is, mint akkortájt sok másnak, *a tömérdel; új szó miatt*, nem kis fáradságába s olykor ugyancsak nagy fejtörésébe került. *Tamaskó* *Surányban* hasznosan töltötte idejét. A háziúr könyvtárában majdnem minden római classikus megvolt; ezeket *Tamaskó* mind elolvasta; tanulmányozott azonkívül több görög szerzőt is. — *Sréternek* tőszomszédságában egyik testvére lakott, kinél *Melczér József*¹⁾ volt a házinevelő. *Melczér* kiténő latin volt; nála — miként hajdan *Ovidiusnál*²⁾ — minden, a mit mondott vagy irt, versalakot öltött. Hogy *Tamaskó* oly ügyes latin verselővé lett, ezt főleg a *Melczérrel* való társalgásnak köszönheti.

Két évi nevelősködés után *Tamaskó* visszatért szülővárosába, hol leirhatatlan lelkesedésnek volt szemtanúja. Földerült ugyanis az epochalis 1825. év. «November 3-dikán hangzott *Pozsonyban* az országos rendek termében *Felsőbüki Nagy Pál* megrázó szózata,³⁾ mely a *Magyar Akadémiának* végre valahára lételt adott. Előállván t. i. utána *gr. Széchenyi István*, *Ferencz* fia, letette nagyszerű áldozatát a haza oltárára; kinek még azon ülésben követvén példáját *Vay Ábrahám*, *gr. Andrássy György* és *gr. Károlyi György* („első négy alapító“), a rendek erélylyel és hévvel támogatták az indítványt, a nádor kivívta annak törvénybe iktatását (1827 : 11. törv.) s az intézet, több

¹⁾ Ez az a *Melczér József*, ki a forradalom után régiségbuvárunknak *Rómer Flóris*nak, társaságában *Józsefvárosban* egy ideig fogva volt.

²⁾ «Quidquid tentabam dicere: versus erat.» Ovid. (Bármit akartam is én mondani: vers leve az.)

³⁾ I. *Szilágyi István*nak a m. tud. Akadémia január 17-én tartott osztályülésében fölolvastott következő értekezését: «Kritikai adatok az 1825-iki országgyűlés nov. 2. és 3. napi tárgyalásainak történetéhez.» Továbbá „Péncz, péncz, péncz“ czímű értekezésemet a „*Figyelő*“ 1876. évi 10. számában.

akadály legyőzése után, 1830. nov. 17-dikén meg is alakult, új időszakot alapítandó irodalmunk történetében.»¹⁾

Állomás nem kínálkozván sehol, ismét nevelősködni volt kénytelen. A *Pozsonyban* lakó *consistorialis consiliarius*, *Glatz*, eközben arra ösztönözte *Tamaskó*-t, hogy folytassa *Bécsben* a theologiai tanfolyamot. *Tamaskó* habozott. Ekkor, ime, megadta egészen váratlanul a kormány az engedélyt, hogy a prot. ifjak külföldi egyetemeket is látogathatnak.

A pozsonyi ev. convent ennek következtében azonnal elhatározta, hogy azokat, kik a gymnasialis tanári pályát választván, a maguk tökéletesítése végett külföldi egyetemekre kívánnak menni, nagyobb szerű ösztöndíjban fogja részesíteni. *Tamaskó* is egyike volt azon szerencséseknek, kik ösztöndíjt kaptak. Az 1828. év tavaszán érkezett meg *Göttingába*, hol máris két magyarországi reform. theologussal találkozott.

Kévessel megérkezése után *Göttingának* híres halottja volt, kit a göttingai ifjuság kegyelettel és ünnepélyesen temetett el. A híres *aesthetikus*, *Bouterwek*, halt ugyanis meg, ki, habár végeveiben már egészen siket volt, mégis folytatta előadásait, úgy hogy a hallgatók, ha valamely elrobogó kocsinak zaja miatt szavait meg nem érthették, lábukkal erősen dobogni voltak kénytelenek figyelmeztetésül, hogy álljon meg egy kissé beszédében, míg t. i. a kocsirobaj meg nem szűnik. — *Tamaskó* is kikísérte a jeles tudóst az örök nyugalom helyére, a göttingai temetőbe, hol már sok bajnoka a tudománynak aluszszá az örök álmot; ott szendereg a többi között a híres philolog, *Heyne*, is, a kinek kövén a következő rövid siriratot találta *Tamaskó*: „*Vixi et quem dederat cursum fortuna peregi.*“ („Éltem s a pályát, mit a sors kijelölt, befutottam.“) — *Tamaskó* két évig maradt *Göttingában*; ezen idő alatt tanárai voltak: *Pott*, a theologus, és *Plank*, a híres egyháztörténész; azután *Lücke*, a kitűnő szónoknak és írónak, *Schleiermacher*-nek, tanítványa és barátja; továbbá *Schulze*, *Kant*-nak egyik régibb ellenzője; a class. archæológiát *Müller* adta elő, kinek az akkori göttingai egyetemi tanárok között a legszebb latin előadása volt s ki főleg

¹⁾ „*A magy. nemz. irod. története. Irta Toldy Ferencz. Pest. 1868.*“
I. a II. kötet 52. lapján.

az „*Etruskok*“ -ról írt munkájával híresült el. Igen élénken emlékszik még vissza *Tamaskó* az öreg *Blumenbach*-ra is, arra a híres természetbúvárra, ki szenvedélyes gyűjtő levén, egy ízben el nem titkolhatta a fölötti boszankodását, hogy Magyarországból jövő hallgatói közül még egyiknek sem jutott eszébe, neki abból a világhírű *szegeði szappanból* egy darabot hozni.

Igaz ugyan, hogy a theologia volt *Tamaskó*-nak főtanulmánya, de azért egyéb nemű ismeretek szerzésében is fáradozott. Kiváló szeretettel tanulmányozta a „*Korán*“ nyelvét.

Tanára az öreg *Tychsen* volt, kinek leánya lelkesítette a szemközt lakó fiatal *Schulze Ernő*-t azon szép elbeszélő költemény megírására, mely a német irodalomban „*Die bezauberte Rose*“ cím alatt ismeretes s mely költemény (a következő címmel: „*A varázsrózsa. Schulze Erneszt után Kovacsóczy Mihály. Kassán. 1828. Nyomtatta Werfer Károly, academ. typographus.*“) magyar fordításban is megjelent.¹⁾ — A tüdővészben ifjan elhalt *Schulze*-t a sírba nem sokára *Tychsen*-nek leánya is követte. *Tychsen* ekkor egyetlen leányának halála fölötti keservében mély búskomorságba esett. — Arabs nyelvtanát még igen sokáig használták kézikönyvül az egyetemen. — Kitűnő tanár volt akkortájt *Göttingában* a néhány év előtt elhunyt *Ewald* is. Akkor még fiatal ember volt. Előadásait sokan látogatták; mert habár az ó-szövegség magyarázata magában véve meglehetősen száraz tárgy: *Ewald*nál más magyarázókkal való folytonosan vitázó modoránál fogva minden, a mit mondott, érdeklő volt. *Ewald* a *szánszkrit* nyelvet is előadta az egyetemen. *Tamaskó* is egyik szorgalmas hallgatója volt; minthogy azonban a hallgatók száma évközben kettőre apadt le (kiknek egyike *Tamaskó* volt): azért *Ewald* ezen nyelvből az előadásokat saját lakásán folytatta. Ezen változtatásnak *Tamaskó* nagyon megörült. A tanár és tanítvány között most szíves baráti viszony fejlődött ki. *Ewald* örömmel szemlélte *Tamaskó*nak kitartó szorgalmát és sikeres haladását, a melyet a maga részéről azzal is előmozdított, hogy az otthon folytatandó magántanulmányozáshoz szükséges segédkönyveket, a többi között *Rosen*-nek

¹⁾ Ezt eddig (tudtomra) még senki sem jegyezte föl.

„*Glossarium sanscritum*“-át is, használat végett a legnagyobb készséggel oda kölcsönözte. — Az egyetemi szüneteket *Tamaskó* kisebb kirándulásokra használta föl. Így egy ízben meglátogatta *Cassel*-t és az utolsó német-francia háborúban világhírűvé lett „*Wilhelmshöhe*“-t is. Ott épen népünnepély volt, mely minden pünkösdkor szokott tartatni s melyben akkorában a választófejedelem is részt vett az ő zenekarával, mely ezüst fuvóhangszereken játszott. — Az őszi szünetet *Tamaskó* nagyobb utazásra használta föl. Elment gyalog a *herciniai* hegységbe; meglátogatta a híres bányavárost, *Clausthal*-t, továbbá *Gosslar*-t és azon vidéket, a hol *Madarász Henrik* hálóját állította föl. Innen *Braunschweig*-ba ment. Itt szerette volna a nagy kritikusnak, *Lessing*-nek, a sírját meglátogatni, de nem bírta megtalálni. Akkortájt *Lessing*-nek sírja ugyanis még csak egy szél- és zivatar-dúlta sírhantocska volt, melyről csak keveseknek volt tudomásuk. — *Hannover*ában, a hová *Braunschweig*-ből ment, *Tamaskó* kegyelettel szemlélte meg *Leibnitz*-nek a sétatéren álló szobrát. (Azóta e nagy lángésznek szebb szobra is van *Stuttgart*-ban.)

Az 1830. év márczius havában, tehát kevéssel azon mozgalom előtt, mely *Páris*-ből kiindulva, Németországot is megrendítette, *Tamaskó* nem könnyű szívvel búcsúzott el a göttingai *Alma Mater*-től. Haza felé *Halle*-n keresztül vette útját, hol *Wegscheider* tanárt és *Gesenius* orientalistát látogatta meg, nem különben *Tholuk*-ot is, ki épen akkor érkezett meg *Róma*-ból, hol porosz követségi hitszónok volt. — *Berlin*-be a húsvét előtti napokban érkezett. Itt meglátogatta a *Göttingá*-ban kapott ajánlólevelekkel az egyháztörténetirót *Neander*-t és *Schleiermacher*-t, a híres író, jeles szónokot és *Plátó*-nak fordítóját. — Végre — épen kétévi távollét után — ismeretekkel gazdagon tért vissza szülővárosába, hol azonban számára akkor még nem volt tanszék üresedésben. Virágzott azonban akkortájt *Pozsony*-ban egy igen kitűnő magántanintézet, t. i. a *Blaskovics*-féle, mely művelt leányának, férjezett *Bossányi Idá*-nak, vezetése alatt jelenleg is létezik. Itt talált *Tamaskó* alkalmazást. Nem sokára a bazini lelkész (egy jó barátja, kivel Bécsben is *Göttingá*-ban is együtt hallgatta a theológiát) fölszólította őt, hogy vállalja el a bazini „*magasb*“ polgári iskolának az igazgatóságát.

Tamaskó, habár öt tudományos készütségénél fogva magasabb tanszék illette volna meg, mégis a kedvezőtlen viszonyok hatalmának engedni volt kénytelen és elfogadta az állomást. Közvetlenül igazgatói beiktatása után jelent meg tőle a „*Dissertatio de causis linguae Sanscritae. Posonii. 1831.*“ Ezen mű minket magyarokat kétszeresen érdekel, mert ez az első munka, melyet magyar ember a szanszkrit nyelvre vonatkozólag írt és kiadott. Ezen *dissertatio*-hoz még egy „*De diluvio*“ című toldalék járul, mely ugyanis a „*Mahábhārata*“ című epos „*vízözön*“-ének latin fordítása. — Napjainkban valaki ilyen munkával méltán híres emberré lehetne; akkortájt azonban nálunk csakis *curiosum*-nak tekintették az ilyesmit, az összehasonlító nyelvbuvárlás még nagyon is *terra incognita* levén; — legfőlebb azt gondolta egyik-másik nálunk akkorában, hogy az *indiai* nyelv, mint *ősregi* nyelv, okvetetlenül atyjafia vagy legalább is komája a *magyar*-nak.

Hét évig igazgatta *Tamaskó* a bazini polgári iskolát s ezen idő alatt meg is házasodott. 1838-ban *Gross* nyugalomba lépett és helyébe *Schröer* került; ugyanekkor *Tamaskó*-t is meghívták a pozsonyi lyceumhoz *subrector*-nak. Ugyanazon időben gr. *Zay Károly* kerületi egyház- és iskolafelügyelővé avatottatott *Nagyszombat*-ban. Ezen örömnapot *Tamaskó* egy latin költeményben zengte meg, melyet az evang. egyház-convent ki is nyomtatott. — Rövid idő múlva a mindenkitől szeretett és tisztelt derék tanár, *Greguss Mihály*,¹⁾ is meghalt. Ekkor *Tamaskó* — mint helyettes — a bölcséleti osztályban a *logikát* tanította; egy év múlva pedig — meghalván a theologia tanára, *Schewerlay*, is — mint helyettesítő a *héber* nyelvet adta elő mindaddig, mígnem végre a nagytudományú *Boleman István* lett választás útján rendes tanárrá.²⁾

¹⁾ *Ágostonnak* az édes atyja ez. Különösen említésre méltó a következő munkája: „*Compendium Aestheticae. Cassoviae 1826.*“ Ebben *Bouterweket*, egykori tanárát követi, ki mintegy közvetítőül lépett föl *Baumgarten* és *Kant* iskolája között. (L. *Greguss Mihálynak*, mint *aesthetikusnak*, méltatását a következő értekezésben: „*Az aethetica hazánkban.*“ A bölcsészettudori fok elnyerése végett írta *Versényi György.*“ l. a 14—18. lapon.)

²⁾ *Boleman* több latinul írt könyvnek a szerzője, a többi közt latinul egy „*Rhetoric*“-t is írt. Magyarul szerkesztett iratai közül em-

A forradalom után a pozsonyi ev. lyceum nagy változáson ment keresztül. A *Thun Leo*-féle systemának elvével meg nem fért, hogy egy és ugyanazon tanár *minden* tantárgyat tanítson egy osztályban, hanem azt követelte, hogy az egyes tantárgyakat szakemberek kezeljék; — ezóta *Tamaskó* is csak a maga szakmáját (t. i. nyelveket és a vallástant) adta elő. — Az 1862-ik évben — neje meghalozásának évében — véglegesen megvált a *lyceum*-tól, fiatalabb erőknél engedvén helyet, és csak a *reáliskolában* tartotta meg a vallástani tanszékét. — Csekély fizetéséből családját fönn nem tarthatván, éveken keresztül folytonosan magánórákat is kényszerült adni nem csekély hátrányára tudományos foglalkozásainak. Némi vigasztalására az lehetett, hogy a legelőkelőbb családok keresték magántanítását. A pozsonyi magyar aristokraciának ugyanis dicséretére legyen mondva, hogy nagy gondot fordít fainak tudományos kiképzetésére; sőt előfordul még az is, hogy egyik-másik bájos *contesse* is kedvet kap a *class.* nyelvek megtanulására, mint például a 70-es évek elején névszerint *Eszterházy Alexandra* grófnő, ki öccsével együtt szokta volt évenként a gymnasiumi összes tantárgyakból a vizsgálatot kiállani. — *Tamaskó* magánórákat adott gróf *Zay* fainak; továbbá *Lichner Pállal*¹⁾ egyetemben *Ürményi József*, vicepalatinus, fainak a görög nyelvből. Tanította b. *Mednyánszky*, titkos tanácsosnak fiait is. Több éven keresztül gr. *Wenkheim Károly* fiait szintén a görög nyelvben oktatta; tanította b. *Walterskirchen*, titkos tanácsosnak a fiait is. Több tanulni vágyó előkelő magyar hajadon is hallgatta alapos magánoktatásait; névszerint a vicepalatinusnak, *Ürményi Józsefnek* *Claudia* nevű szellemdús leánya, továbbá *Wenkheim Boriska*, s végre különösen három — azóta meghalt — grófi hölgy említendő, t. i. *Latinovics Ilona*, *Wenkheim Nina* és *Eszterházy*

lítést érdemelnek: 1. «Pál apostolnak a rómaiakhoz írt levele» és 2. «Pál apostolnak a corinthiakhoz írt két levele». Pozsony. 1860. — Nyugalomba léptekor az aggastyánt Ő Felsége a tudomány és tanügy terén szerzett érdemeiért a maga keresztjével díszítette föl.

¹⁾ E hellenista, ki görög nyelvtant is írt, még most is működik a lyceumban.

Antonia. — Tanította dr. *Mayr Gottfried*-nak, városi physikusnak és tanfelügyelőnek, fiát is, ki jelenleg *Petersburg*-ban osztrák-magyarországi követségi tanácsos. Ez azért érdemel különös említést, mert *Tamaskó Mayr*-nek fiát először is a görög nyelvben oktatta, és csak későbbben kezdette meg vele a *latint* is. A fényes siker ezen eljárás helyességét kétségtelenné tette. — A szanszkrit nyelvből is volt *Tamaskó*-nak legalább egy tanítványa *Pozsony*-ban, t. i. *Repiczky József*, kitől *Tamaskó* élte végéig őrzötte drága emlék gyanánt *Golius*-nak „*Glossarium Arabicum*“-át, mely szótárnak szélein igen sok jegyzet van *Repiczky* kezétől. ¹⁾

1872. *Tamaskó*-t nagy csapás érte. Meghalt ugyanis egyetlen fia, *Sándor*, ki *Győrött* ügyvéd és pénzügyi hivatalnok volt. — Azóta az aggastyánnak egyedüli támasza az ő két leánya volt. Ezek szeretetteljesen ápolták őt végső leheletéig.

Ismerkedjünk meg most közelebbről e szerény férfinak tudományos foglalkozásaival. Nyomatásban megjelent dolgozatai közül első sorban a következő munka yonja magára figyelmünket: „*De causis Linguae Sanscritae. Dissertatio, quam ad munus Directoris atque Docentis in recens aperto ludo literario A. C. Baziniensi auspiciandum scripsit Stephanus Tamaskó. Posonii, 1831. Typis Haeredum Belnayanorum.*“ A *dedicatio* így szól: „*Viro amplissimo Jonae Kettner, civitatis Posoniensis Consuli, docto literarum aestimatori hasce paginas gratus D. (donat) D. (dedicat) Auctor.*“ — Minthogy e nevezetes munka csak kevés példányban nyomatott s e kevés számú példányok is nagy részt külföldre küldettek szét, minélfogva az mai nap nálunk a legritkább könyvek egyike: azért bővebb ismertetését ezennel elengedhetetlen kötelességemnek tartom. — Az első szakaszban, a bevezetésben rá utal a szerző arra, hogy a *szanszkrit* nyelv tanulmányozását többé a tudós világ nem nélkülözheti; erre azután érdekesen beszél el, hogy miként kezdődött a *szanszkrit* nyelv tanulmányozása Európában, s hogy miként kezdették a *bráhmánok*nak elrejtett kincseit („*reconditos Brahmano-*

¹⁾ V. ö. Gyászbeszéd *Repiczky József* felett *Toldy Ferencz*től. Uj Magyar Muzzeum. VI. 1855.

rum thesauros“) napvilágra hozni. Miután ugyanis a XV. század vége felé *Vasco di Gama* a *Kelet-Indiába* vezető tengeri utat fölfedezte: nem csak kereskedelmi czélokból, hanem csakhamar a végből is indultak oda európai férfiak, hogy a ker. hitet terjeszszék. E *missionáriusok* természetesen kénytelenek voltak megtanulni a benszülötteknek nyelvét, mert hiszen másképp velök a ker. tant meg nem értethették volna. A hittérítők közül a tudósabbak azonban be nem érték a közönséges népnyelvvél, hanem magának a *szánszkrit*-nak megtanulására is ösztönöz-
tetve érezték magokat. — Az első, ki magának szánszkrit-nyelv-
tudományával hírnevet szerzett, — örömmel mondhatjuk, —
hazánk fia volt. E földinknek neve *Hanzleden Ernő János*,¹⁾ ki
1699. óta közel 30 évig tartózkodott a *malabárok*-nál a ker.
vallás hirdetése és a szánszkrit nyelv megtanulása végett. Ő két
tudós *bráhmán*-tól oktattatta magát, hogy mennél alaposabban
ismerkedhessék meg az indiaiak szent nyelvével és gazdag iro-
dalmával. Ugyancsak e hazánkfia volt *Európában* az első, ki
szánszkrit nyelvtant irt és szánszkrit szótárt állított össze.
Azonban, sajnos! tudományos szorgalmának e gyümölcsei soha
sem láttak napvilágot. „*Utrumque per iniquam fortunam in
manuscriptis bibliothecae societatis propagandae latet, neque
typis unquam in lucem prodit.*“

Az XVIII. század második negyedében a Kelet-Indiába
hajozó francia és angol kereskedőknek száma tetemesen növe-
kedett. Közülök sokan Kelet-Indiában való tartózkodásuk alatt
szabad idejüket ezen ország történetének, vallásának, erkölcei-
nek és szokásainak, nyelvének és irodalmának átkutatására
használták fel. Azok között, kik az indiaiaknak irodalmát a
homályból napvilágra hozni törekedtek, leginkább az angol
Holwell tűnt ki. E jeles eszű férfiú 1727—1757. *Bengáliában*
tartózkodott s ezen 30 évnyi időt a *Bráhmánok* könyveinek
áttanulmányozására fordította. Ebbeli buvárlatait a legszebb
siker koronázta. Ugyan ő szerencés volt egyikét a *Veda*-köny-
vek legjobb commentárjainak, melyeket a bráhmánok «*Sász-
ter*»-nek neveznek, birtokába ejteni; mire azután ez — a

¹⁾ «E societate Jesu, gente Pannonius.»

szánszkrit nyelvben tökéletesen jártas — tudós az indiaiak szent könyveit angol nyelvre fordította. Ámde ugyanaz a balsors, mely említett hazánkfiának, *Hanzleden*-nek szánszkrit munkálatait üldözte, *Holwell* irodalmi munkásságának eredményét is meghiusította. Szánszkrit kézíratait ugyanis azon alkalommal, mikor *Calcutta* városa 1756. megvívott, tűz emésztette föl; úgy hogy összes munkáiból misem maradt egyéb, mint irodalmi tevékenységének azon rajza, melyet útleírásában találunk. — Nagy hírnevet szerzett magának egy francia tudós is, t. i. *Anquetil du Perron*, a következő munkának kiadása által: «*Upnekhat seu secretum tegendum, continens antiquam arcanam doctrinam e quatuor sacris Indorum libris excerptum, ad verbum e Persico idiomate Sanscreticis vocabulis intermixto in Latinum conversum, dissertationibus difficilia explanantibus illustratum.*» (1801. Strassburg.) Az *Upnekhat* a *Veda*-könyvekből vett tanítások és elmélkedések összege vagyis az Isten, világ, lélek és halhatatlanság fölötti elmélkedések eredményének össz foglalata. — A példa meg levén adva, az csakhamar sok más európai tudós részéről követésre talált. Igaz ugyan, elejente nehéz volt a bráhmánokat arra rábirni, hogy szent nyelvek titkait föltárják, mert hiszen ők kezdetben az idegenek iránti ellenszenvből inkább még rejtegették is előlük irodalmi kincseiket; — de végre mégis sikerült egyeseket pénzzel megnyerni; ezt látván a többi bráhmánok szintén simlékonyabbak és közlékenyebbek lettek, — annál inkább, mert hiszen utóvégre az európaiaknak mindent felkutató vizsgáló szemei elől úgy sem lehetett többé irodalmi kincseiket elrejtetniök. — Az ellenszenv az európai tudósok iránt később annyira eltűnt, hogy nem csak szívesen oktatták őket, hanem még magok is közreműködtek arra, hogy *nevezetesen törvényeik, persa* nyelvre fordíttassanak. Az indiai kereskedelmi társaság ugyanis azt akarta, hogy indiai alattvalói *saját ősi törvényeiket* használják azontúl is. Összehívta tehát a benszülött törvénytudókat; ezek megírták az indiai törvények vázlatát, ezt azután *persa* nyelvre s ebből azután *angol* nyelvre fordították. — Azok között, kik a *szánszkrit* nyelvet kiváló sikerrel tanulmányozták, egy *ausztriai* karmelita-barát is érdemel különös

megemlítést. E szerzetes, kinek neve *Paulinus a Scto. Bartholomaeo*, a kereszténység terjesztése végett a malabárok közt 14 évet töltött és tudományos bűvárkodásának eredménye egy 1799. kiadott *szánszkrit nyelvtan* volt; kiadta továbbá a bráhmánok-nál használatban levő *lexikon*-nak egy részét is.

A szánszkrit nyelvnek hatalmas bajnoka támadt *Jones Vilmos*ban, ki az angol-indiai kereskedelmi társaságnak elnöke volt és a keleti nyelvekben rendkívül jártas. Ő a szánszkrit nyelvet és irodalmat oly hévvel tanulmányozta: hogy magok a bráhmánok is csodálták az indiai irodalomban való alapos ismereteit. Ugyanez a *Jones egy tudós társaságot* is létesített azon czélból, hogy felkutassa *Ázsiának*, mint az emberiség bölcsőjének, *összes*, kivált pedig *irodalmi régiségeit*. Hogy ezen társaságnak a működése sikerteljes volt, ennek tanuja a társaságnak 1788. megjelent következő munkája: „*Asiatic Researches*“. E munka Indiának egész történetére, tudományos és művészi állapotára szokatlan fényt árasztott és a benne főlhalmozott nem is sejtett kincsnek látása az európai tudós világot ámulatba ejtette.

Mint a philológiában általában, úgy különösen a *szánszkrit* nyelv és irodalom terén is a németek végre elragadták a pálmát a többi nemzetek elől.¹⁾ A szánszkrit nyelv törvényeinek nyomozása és tudományos megállapítása a német szorgalomnak érdeme. — Akkortájt, mikor *Tamaskó* e latin *dissertatio*-ját írta, a következő nyelvtanok voltak használatban: az angol *Wilkins*-é és *Forster*-é, továbbá a német *Frank*-é és főleg *Bopp*-é, ki, mellékesen megjegyyezve, kivá t azáltal kedveltette meg Németországban a *szánszkrit* nyelv studiumát, hogy a *szánszkrit* conjugatiót összehasonlította, a görög, zend, lithvaniai, szláv, góth és german conjugatióval s ezen eljárással igen sok nyelvkérdést, mely addig talány volt, könnyűséggel megoldott. — A mi a *szánszkrit lexikographiát* illeti, a harminczas évek elején a következő lexikonokat használták: *Wil-*

¹⁾ Napjainkban azonban az *angolok* s még inkább az *éjszak-amerikaiak* már-már túlszárnyalják őket a *szánszkrit* nyelvészet terén.

son-ét, mely *Calcuttá*-ban 1819. jelent meg; *Wilkins*-ét, mely *London*-ban 1810. nyomtatott; *Rosen*-nek „*Radices Sanscritae*“ című szógyűjteményét, mely *Berlin*-ben 1827. látott napvilágot, és végre *Bopp*-nak *Berlin*-ben kiadott „*Glossarium Sanscritum*“ -át.¹⁾

Végül megemlítendő még egy munka, mely az indiai irodalom ismeretét nagyobb körökben is terjesztette, t. i. *Schlegel Frigyes*-nek következő — érdekes összehasonlításokban gazdag — műve: „*Über die indische Literatur und Sprache*.“²⁾

A második szakasz általánosságban, a harmadik pedig részletesebben foglalkozik magával a szanszkrit nyelvvel. E szakaszokból a következőket emeljük ki. A szanszkrit nyelvet magok a bráhmánok is úgy tanulják, mint már régóta kihalt nyelvet; tehát úgy, a miként mi a latint és görögöt. A bráhmánok szentnek is tartják a szanszkrit nyelvet ezen levén irva minden, a mi vallásuk köréhez tartozik, s ez levén mai napig a cultusnak nyelve ő nálok. — Midőn Európát még jobbadán barbár népek lakták és a tudatlanság sötét köde nehezült még világrészünk legnagyobb részére: az indiaiak irodalma már teljes virágában volt, meglevén már akkor a *Vedák*, meg a *Rámáyana* és *Mahábhárata* című nagyszerű eposok. A hol ilyen bámulatos művek jöttek létre, ott természetesen a nyelvnek már hosszas irodalmi használatban kellett lennie, idő kellett ahhoz, hogy a nyelv azon tökéletességre vergődhessék, melyet az említett nagyszerű művekben bámulunk. De nem csak e roppant irodalmi emlékek tanúskodnak a szanszkrit nyelv régiségéről, hanem bizonyítja ezt egyszerűsége is. A szanszkrit szók gyökei, melyek az ezeret nem haladják meg,³⁾ csakis egy szótagúak, s így a szanszkrit nyelv egyike azon nyelveknek, melyek a legrégebb emberek egyszerű beszédmódjához legközelebb állanak. — A mi a szanszkrit nyelvnek a szerkesztését illeti, az egyszerűbb és szabályosabb még a görögnél is

¹⁾ Azóta *Böthlingk Otto* és *Roth Rudolf* is adtak ki egy-egy szanszkrit szótárt.

²⁾ *Schlegel* ezen művében az ó-indiaikat az ókor legbölcsebb és legtudományosabb népének mondja.

³⁾ A szanszkrit gyökök száma jelenleg már 2352.

és a szakértők összhangzó ítélete szerint valódi *remekmű*; s így nem ok nélkül nevezik azt az indiaiak *szánszkrit*-nak, a mely szó magyarra fordítva annyit jelent, mint *tökéletes*. — A szánszkrit nyelvnek saját írása van, melynek neve *Dévanágári*, mi annyit jelent, mint *istenek írása*; — használnak azonban *ben-gáliai* és másféle betűket is. Az egyes betűk kiejtésekor mindannyiszor hozzákapcsolódik az illető hanghoz a *kára* szó (= *qui facit*); így p. az *alpha* az indiaiaknál *akára*, az *iota* *ikára*, a *gamma* *gakára*, a *kappa* *kakára*, s így a többi. — A szánszkrit írásnak egyik különös sajátossága az, hogy mindazon szók, melyek ugyanazon gondolathoz tartoznak, összefüggő betűláncolatot képeznek; így hát valamely gondolat kifejezésére szolgáló szók *egy* testbe forrnak össze, „*ut non mentis solum perspicacitati, sed oculis quoque tanquam individuum orationis membrum se offerant*,” mondja e szokást magyarázólag a szerző. Hogy az ekképen összeforrasztott szóknak az elválasztása a kevésbé gyakorlottnak sokszor galyibát okozhat, azt említeni is fölösleges, kivált ha meggondoljuk, hogy a szók összefüzése által támadt szószörnyeteg néha 100, sőt 150 szótagot is számlál.

Különösen érdekes a többi között a *szánszkrit* melléknevek fokozása is. Ez sokban hasonlít a *görög* és *latin*-éhoz; a *comparativus* ugyanis többnyire *tárá* (a *görög* *τερος*) és a *superlativus* *támá* (a *görög* *τατος*, a *latin* *timus*, például *ultimusban*). Némely mellékneveknek *comparativusa* *újász-ra*, *superlativusa* pedig *istá-ra* végződik, teljesen megfelelőleg a *görög* *ων* és *ιστος*-nak. — A mi a *szánszkrit* conjugatiót illeti, az kivált a *görög* conjugatióra vet meglepő fényt. Így a *görög* nyelvtan-írók a *μ* végzetű igéket azelőtt az *ω* végzetűektől származtaták *toltlás* által; csak későbbben — a *szánszkrit* nyelv tanulmányozása következtében — győződtek meg arról, hogy épen a *μ* végzet az eredeti, a mint egyáltalában az egyes számnak mind a három személyraga *μ*, *σι*, *τι*, tisztán szánszkrit; p. *τιθημι*, *τιθης*, *τιθησι*, a *szánszkrit*ban *dadhami*, *dadhaszi*, *dathati*.

THEWREWK ÁRPÁD.